

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 35 Volume: 7 Issue: 35

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

DINDAR EŞCİNSEL BİREYİN MANEVİ VE CİNSEL KİMLİK İKİLEMİ: MÜSLÜMAN GAY VE BİSEKSÜEL ERKEK ÖRNEKLEM*

SPIRITUAL AND SEXUAL IDENTITY DILEMMA OF RELIGIOUS HOMOSEXUAL INDIVIDUAL: A SAMPLE OF MUSLIM GAY AND BISEXUAL MALES

Ferdi KIRIÇ**

Öz

Bu çalışmanın amacı, cinsel yönelimi ve manevi kimliği ile yüzleşen dindar eşcinsel bireyin, manevi ve cinsel kimliği arasında bir ikilem yaşayıp yaşamadığını ortaya koymaktır. Eşcinsel bireylerin, eşcinsel yönelimin cinsel kimlik karmaşası olup olmadığı ve eşcinsel yönelimin heteroseksüel yönelime değiştirilip değiştirilemeyeceğine dair inançlarına göre, dindarlık ve hayatın anlamı puanlarının anlamlı olarak farklılaşacağı tahmin edilmiştir. Çalışmaya, İslam dinine inanan üç yüz seksen iki Türkiyeli gay ve biseksüel erkek katılmıştır. Eşcinsel bireylerin, eşcinsellikle ilgili inançlarına göre iki temel grup ortaya çıkmıştır. Araştırma bulguları, birinci grubu oluşturan ve cinsel yönelimini kabul etme eğilimi gösteren eşcinsel bireylerin, dindarlık puanlarının düşük, hayatın anlamı puanlarının ise yüksek olduğunu göstermiştir. Diğer taraftan, ikinci gruptaki, cinsel yönelimini reddetme eğilimi gösteren eşcinsel bireylerin dindarlık puanları yüksek, hayatın anlamı puanları ise düşük bulunmuştur. Sonuçlar, Festinger'in Bilişsel Çelişki Kuramı bağlamında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Manevi/Dini Kimlik, Cinsel Yönelim, Eşcinsellik, Dindarlık, Hayatın Anlamı.

Abstract

The purpose of this study is to demonstrate whether religious homosexual individuals experience a dilemma between their spiritual and sexual identities when they face their sexual orientation and spiritual identities. We predicted that religiosity and purpose in life scores would significantly differ depending on the beliefs of homosexual individuals concerning whether homosexual orientation was a sexual identity disorder and whether homosexual orientation could be changed to heterosexual orientation. Three hundred and eighty-two Turkish gays and bisexual males who believed in Islam participated in the study. Two main groups emerged ultimately in terms of homosexual individuals' beliefs about homosexuality. The findings showed that the individuals who constituted the first group and tended to accept their homosexual orientation scored lower in religiosity but higher in purpose in life. On the other hand, the individuals who constituted the second group and tended to reject their sexual orientation scored higher in religiosity but lower in purpose in life. The results were discussed in the light of Festinger's Cognitive Dissonance Theory.

Keywords: Spiritual/Religious Identity, Sexual Orientation, Homosexuality, Religiosity, Purpose in Life.

Giriş

Eşcinsellik çağlar boyunca çok değişik bakış açılarından açıklanmaya çalışılan, kimi yer ve zamanlarda günah, ayıp ve suç kabul edilirken kimi yer ve zamanlarda hoşgörü ile

* Bu makale hazırlanırken "Eşcinsellikle İlgili Dini-Psikolojik Algılar ve Maneviyat: Erkek Eşcinsel Örneklem" başlıklı doktora tezinin bir bölümünden faydalanılmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü

karşılanan ama sürekli olarak üzerinde konuşulan, yorum ve araştırma yapılan belirsiz bir alan olmuştur (Çabuk, 2010).

Amerikan Psikologlar Derneği (APA) eşcinselliği, “kişinin kendi cinsinden bir bireye karşı, sürekli (enduring), duygusal (emotional), romantik, cinsel ya da sevgiye dayalı (affectional) ilgi duyduğu bir cinsel yönelim” olarak tanımlamış (Sherblom ve Bahr, 2008) ve “araştırmaların çoğunluğunun, eşcinsel duyguların, iradi olarak seçilen bir şey değil, bireyin psişesinin bir parçası olduğunu gösterdiği” sonucuna varmıştır (Paul, Weinrich, Gonsiorek ve Hotvedt, 1982:24). 1973 yılında eşcinselliği mental hastalıklar sınıflandırmasından çıkaran Amerikan Psikiyatristler Derneği (APA), eşcinselliğin bir hastalık, zihinsel bozukluk ya da duygusal problem olmadığını açıklamıştır (APA, 1999).

Diğer taraftan, kitaplı dinlerin eşcinselliğe karşı olumsuz bir tutum sergilediği bilinmektedir. Eski Ahit’in Tekvin Bölümü’nün 19’u Bab’ında anlatılan Lut halkı hikayesinin (Kitabı Mukaddes, 1981:16-17) bu olumsuz dini tutumların nedenlerinden biri olduğu söylenebilir. Yine Levililer’in 18. Bab’ının 22. kısmında “Kadınla yatar gibi erkeklerle yatmayacaksın, menfur şeydir” (Kitabı Mukaddes, Eski Ahit, 1981:118) ve 20. Bab’ın 13. kısmında “Ve bir adam kadınla yatar gibi erkeklerle yatarsa, ikisi menfur şey yapmışlardır. Mutlaka öldürüleceklerdir. Kanları kendi üzerlerinde olacaktır” (Kitabı Mukaddes, Eski Ahit, 1981: 120) ifadeleri, dinlerin eşcinselliğe karşı reddedici ve cezalandırıcı tutumuna kaynaklık etmiştir. Yeni Ahit’te ise, Pavlus’un Romalılara Mektubu’nun Birinci Bab’ındaki “Bu sebepten Allah onları rezalet ihtiraslarına teslim etti. Çünkü onların kadınları, tabi kullanışı, tabiata muhalif olana çevirdiler ve aynı suretle erkekler de kadının tabi kullanımını bırakarak şehvetlerinde birbirlerine kııştılar. Erkekler erkeklerle rüsvaylık ederek sapıklıklarına layık olan karşılığı aldılar” (Kitabı Mukaddes, Yeni Ahit, 1981, s. 155) ifadeleri eşcinselliğe yorumlmuştur.

Kitab-ı Mukaddes, kimlik ya da yönelim olarak eşcinselliğe mi, yoksa davranış olarak eşcinselliğe mi karşıdır sorusunu yönelten Ellens (1997), yönelim ya da kimlik olarak eşcinsellik (homosexuality as an orientation) ile eşcinsel davranış (homosexuality as a behavior) arasında bir ayırım yapılmasının önemli olduğunu vurgulamış ve Kitab-ı Mukaddesteki pasajlarda açık bir şekilde eşcinsel yönelime değil eşcinsel davranışa vurgu olduğunu savunmuştur. Ona göre, o dönemin dünyası, psikolojik ve sistemik bir yönelim olarak homoseksüellik ya da heteroseksüelliğin genetik ve psikolojik durumunun farkındalığı içinde değildi.

Birkaç farklılıkla birlikte, Kitab-ı Mukaddes’te anlatılan Lut Halkı hikayesi, Kuran’da da anlatılmaktadır (bknz. Enam Suresi/86, Araf Suresi/80-84, Hud Suresi/70-83, Hicr Suresi/57-77, Enbiya Suresi/70-75, Hac Suresi/43-45, Şuara Suresi/160-175, Neml Suresi/54-58, Ankebut Suresi/28-35, Saffat Suresi/133-138, Sad Suresi/12-15, Kaf Suresi/12-14, Kamer Suresi/33-40). Kuran’da anlatılan Lut halkı hikayesi ile birlikte İslam peygamberine atfedilen ve sıhatli olmadığı iddia edilen (Ateş, 1989) “Kimin Lut kavminin sapık işini yaptığını görürseniz, faili de mef’ulü de öldürün” (Canan, 1995: c.6, 253) hadisi temel alınarak, İslam dünyasında da eşcinsellikle ilgili olumsuz ve cezalandırıcı bir tutum geliştiği söylenebilir. Bu iki kaynak (Lut halkı hikayesi ve İslam peygamberine atfedilen hadis) bağlamında tartışılan livata kavramı ile ilgili klasik tefsir kaynaklarında, hem cins bireyler arasında gerçekleşen iradi bir eyleme vurgu olduğu, kadınlara karşı cinsel ilgi duyabilen, fakat iradi olarak ve sırf arzularını tatmin etmek için erkekleri cinsel haz objesi olarak seçen bir erkek algısı olduğu söylenebilir (bknz. Razi, 1999). Son dönem Kuran yorumlarında ise livata eylemi tartışılırken doğrudan eşcinsellik ya da homoseksüellik kavramlarının kullanıldığı görülmektedir (bknz. Karaman ve arkadaşları, 2006: c. 2, 551; Yıldırım, 1991: c. 8, 3932; Bayraklı, 2003: c. 9, 254). Bu algının, İslam hukuk söylevine de aktarıldığı görülmektedir. “Modern neo-orhodoks hukuk söylevinde, eşcinsellik yaşam tarzı seçimidir ve içsel (innate) bir durum değildir. Ayrıca biyolojik, tıbbi ve mental bir sebebi yoktur” diyen Zollner (2010), bu varsayımında, hukukçuların “Allah evreni yarattığına göre, ilahi irade ve doğal kanunlar eşanlamlıdır. Bu nedenle legal hükümler doğa kanunlarına aykırı olamaz” önermesinin etkili olduğunu iddia etmektedir.

Livata eylemi ile eşcinselliğin doğrudan özdeşleştirilmesi ve bunun bir sonucu olarak eşcinsellikle ilgili ortaya çıkan reddedici ve cezalandırıcı dini tutumlar, dini inanca sahip eşcinsel bireyler için büyük bir paradoks yaratmaktadır. Oberholtzer (1971) ve Brooke'a (1993) göre, bu karmaşa sonucunda, birçok eşcinsel, cinsel yönelimini kabul edebilmek için dini inancını reddetme eğilimi göstermektedir. Diğer taraftan eşcinsellerden bazıları ise Tanrı'nın iradesine uygun yaşamak için eşcinselliklerini terk etmektedir (Brooke, 1993; Malloy, 1981). Barret ve Barzan (1996), cinsel ya da manevi kimliklerinde çok katı olan gay ve lezbiyenlerin çelişkiyi daha çok yaşadıklarını söylemektedirler.

Katrina, McDavitt, Carpineto, Weiss, Iverson ve Kipke (2009), 18-24 yaş arası, 526 gay, biseksüel ve hem cinsi ile cinsellik yaşayan bireylerle yaptıkları çalışma sonucunda, katılımcıların kiliseden ve dindar olan ailelerinden, eşcinselliğin kötü ve cehennemlik bir durum olduğuna dair mesajlar aldıkları, bu gibi mesajların, depresif bir ruh haline, intihar düşüncelerine, umutsuzluk ve kaygılarını gidermek için oruç tutma ya da aşırı yemek yeme gibi davranışlara neden olduğu, katılımcıların bu gibi homofobik mesajlarla başa çıkmak için bazı stratejiler geliştirdiğini gözlemişlerdir. Bazıları, inandıkları dinin eşcinsellikle ilgili görüşlerini yeni baştan yorumlamış, bazıları da Tanrı'nın hikmetli yaratışına vurgu yaparak, eşcinsel kimliği kabullenmenin onun iradesine uymak olduğu sonucuna varmışlardır. Yine bazı katılımcılar, doğu dinleri başta olmak üzere yeni dini arayışlara girerken, çok dindar olan katılımcılar, hayatlarının bazı evrelerinde, cinsel yönelimlerini homoseksüelden heteroseksüele değiştirmeleri gerektiğine inanmışlardır.

Minwalla ve arkadaşları (2005) ise, eşcinsel Müslümanlar tarafından oluşturulan El-Fatiha derneğine mensup Müslüman eşcinsel bireyler ile derinlemesine görüşme metodu kullanarak, eşcinsel kimlik ve Müslüman kimlik gelişimi üzerine bir araştırma yapmışlardır. Araştırmada, Allah ile kurulan ilişki sorgulanmıştır. Katılımcılardan bazıları, eşcinsel kimlikleri ile Müslüman kimlikleri arasında yaşadıkları çelişki dönemlerinde, Allah'ı bir arkadaş ve bir yönlendirici olarak görmüştür. Eşcinsel kimliklerini kimse ile paylaşamadıkları için, Allah'a açıldıklarını ve onunla paylaştıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan bazıları ise, Allah'a ve dine yönelmeyi, ailesel ve toplumsal baskılardan kurtulmanın bir yolu olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Bir kısım katılımcılar ise, Allah tarafından reddedilme hissi yaşadıklarını belirtmişlerdir. Kur'an okudukça, İslam'ın eşcinselliğine hiçbir şekilde izin vermediğini düşünüp, büyük bir çelişki yaşadıklarını, eşcinsel duygularını kontrol edemediklerini, Allah'ın dualarını reddettiği yönünde bir algı geliştirdiklerini belirtmişlerdir.

Yukarıdaki çalışmalar, insanın manevi yaşantısının vazgeçilmez bir parçası olan din ve dindarlığın eşcinsel bireyler için sorunlu bir alan olduğunu ima etmektedir. Fakat maneviyat kavramı sadece dini inanç ve pratiklerle ilgili değildir. Frame (2002), maneviyatı, kişinin hayatta bir anlam, amaç ve değer arayışı olarak tanımlamıştır. Tillich'de (1959) benzer bir şekilde, maneviyatı anlam duygusu ile açıklamıştır. Ona göre, maneviyat, yani anlam duygusu kişinin nihai ilgi ya da kaygılarından birini ifade etmektedir. Soderstrom ve Wrigh (1977), dinsel inançlarla, yüksek anlam duygusu arasında anlamlı bir ilişki olduğunu rapor etmiştir. Kıraç (2007) ise Türkiye'de Müslüman üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada, iç güdümlü dindarlık ile anlam duygusu arasında pozitif bir ilişki bulmuştur. Türkiye'de yaptığı araştırmasında Bahadır (1999) da, yüksek dindarlık düzeyine sahip bireylerin, anlamlılık düzeylerinin yüksek olduğunu bulmuştur. Bu çalışmada, anlam duygusu ya da yaşamda bir anlam, amaç bulabilme durumu, maneviyatın bir parçası olarak ele alınmıştır.

Bazı çalışmalar, eşcinsel bireylerde anlam duygusunu incelemiştir. Eşcinsel erkeklerde, heteroseksüel olamama başarısızlığı (Savin-Williams, 1989), geleneksel kurallara uyamamanın verdiği başarısızlık duygusu (Ramefed ve arkadaşları, 1991) anlamsızlığa neden olabilmektedir (akt. McNaught ve Spicer, 2000). Hayata anlam katan bazı kaynakların kaybedilmesi, anlamsızlık krizleri yaratabilmektedir. Örneğin, kişiler arası ilişkilerin kaybolması anlamsızlığa neden olabilmektedir. Açılma ile birlikte, eşcinsel bireylerin aile ve arkadaş çevresi tarafından reddedildikleri bilinmektedir. Yine iş kayıpları da anlam krizine neden olan bir faktördür (McNaught ve Spicer, 2000).

Görüldüğü gibi, çalışmaların çoğu eşcinsel bireylerin dini ve manevi kimlikleri arasında derin bir ikilem yaşadığını göstermektedir. Bilişsel Çelişki Kuramı'nı ortaya atan Festinger'e (1957) göre, "kişinin sahip olduğu bir inanç, bilgi ya da tutum, yine o kişinin sahip olduğu bir başka inanç, bilgi ya da tutumun tersini gerektirirse, bu iki inanç, bilgi ya da tutum arasında bilişsel bir çelişki vardır. Bu tür bilişsel çelişkiler kişiye sıkıntı veren durumlar olduğundan, kişide, bu çelişkiden kurtulmak için bir güdülenme meydana gelecektir. Bilişsel çelişkiyi azaltmak için, birbiri ile çelişen bilgi sayısını azaltmak ya da uyuşan bilgi sayısını artırmak gerekmektedir" (Kağıtçıbaşı, 2006:158).

Türkiye'de eşcinsel bireylerin manevi ve cinsel kimliği arasındaki ikilemi ortaya koyan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Türkiye'de yaşayan ve İslam dinine inanan eşcinsel birey, manevi durumu ile eşcinselliğe karşı inanç ya da tutumları arasında bir çelişki yaşamakta mıdır? Eğer bir çelişki yaşıyor ise, bu çelişkiyi nasıl çözümlenmektedir? Çalışmada, Bilişsel Çelişki Kuramı çerçevesinde bu sorulara yanıt vermek amaçlanmıştır. Ülkemizde yaşayan Müslüman eşcinsel bireylerin, eşcinsellikle ilgili maruz kaldığı olumsuz dini mesajlardan dolayı, manevi kimlik ve cinsel kimlik çelişmesini yaşayacağı öngörülmüştür.

Metod

Katılımcılar

Araştırmaya, Türkiye'nin yedi bölgesinden, 49 ilinden yaşları 18 ile 50 arasında değişen ($X = 28.40$, $Ss = 6.97$), 334 gay (% 87,4) ve 48 biseksüel erkek (% 12,6) toplam 382 erkek eşcinsel birey, gönüllü olarak katılmıştır. Dini inancı olan katılımcıların hepsi İslam dinine inandığını belirtmiştir. Katılımcıların 353'ü (%92,4) bekar, 21'i (5,5) evli ve 8'i (%2,1) boşanmıştır. Yine katılımcılardan 372'si (% 97,4) hemcinsi ile cinsel deneyim yaşadığını, 10'u (% 2,6) ise cinsel deneyim yaşamadığını bildirmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bilgi Formu

Bilgi Formu, dini inanç, yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, ekonomik durum gibi değişkenler hakkında bilgi toplamak amacı ile oluşturulmuştur.

Eşcinsellikle ilgili Düşünceler Soru Formu

Katılımcıları, eşcinsellikle ilgili düşüncelerine göre gruplayabilmek için sorulan soruları içermektedir. Bu formda, ruh sağlığı alanında eşcinsellikle ilgili geçmişte yapılan ve halen de zaman zaman gündeme getirilen, eşcinselliğin bir kimlik karmaşası/hastalık olup olmadığı, eşcinsel eğilimini kabullenemeyen bir bireyin, profesyonel destek alarak ya da kendi gayretleri ile heteroseksüel bir eğilim kazanıp kazanamayacağı ile ilgili 2 soru sorulmuştur. Sorulardan birinde, eşcinsel bireyin, eşcinsel yönelimini bir hastalık/anormal bir durum olarak mı yoksa insan cinselliğinin ifadelerinden biri olarak mı değerlendirdiğini anlamak için, *Ruh sağlığı alanında eşcinselliğin bir cinsel kimlik karmaşası olup olmadığı üzerinde tartışmalar yapılmıştır. Aşağıdaki seçeneklerden sizin düşüncenize en uygun ya da yakın olanı işaretleyiniz: a) Eşcinselliğin bir cinsel kimlik karmaşası olduğuna inanıyorum. b) Eşcinselliğin bir cinsel kimlik karmaşası olduğuna inanmıyorum c) Bu konuda başka bir fikriniz varsa belirtiniz* sorusu sorulmuştur. Bazı bireylerin hastalık kavramına tepkisel davranabileceği göz önünde bulundurularak, direk hastalık kavramı kullanılmamıştır. Bunun yerine, anormallik ima eden cinsel kimlik karmaşası kavramı kullanılmıştır. İkinci soruda ise *Eşcinsel eğiliminden rahatsız olan ya da kabullenemeyen bir bireyin (kendi bireysel gayretleri ile ya da profesyonel yardım alarak) eşcinsel eğilimini bırakıp, heteroseksüel bir eğilim kazanıp kazanamayacağı ile ilgili tartışmalar devam etmektedir. Aşağıdaki seçeneklerden hangisi sizin bu konudaki düşüncenize daha yakındır?* sorusu sorularak, eşcinsel yönelimin sabit mi değişebilir mi olduğu yönündeki düşünceleri sorgulanmıştır.

Hayatın Amacı Ölçeği

Özgün adı Purpose in Life Scale olan ve Victor Frankl'ın logoterapi teorisi temel alınarak Crumbach ve Maholick (1964) tarafından geliştirilen Hayatın Amacı Ölçeği, her biri

yedi dereceye ayrılan 20 maddelik Likert-tipi bir ölçektir. Ölçek bireylerin hayatındaki amaç duygusunu veya ontolojik anlamlılığı ölçmektedir. Ölçeği geliştirenler amaç ve anlam kelimelerini eş anlamlı kullanmışlardır. Ölçeğin Türk kültürüne uyarlama çalışması Kırac (2007) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı, 137 kişilik örnekleme yapılan bir çalışmada .87 ve 461 kişilik örnekleme yapılan bir çalışmada ise .93 olarak rapor edilmiştir. Yarıya bölme güvenilirliği ise 461 kişilik örnekleme yapılan çalışmada .84 bulunmuştur (Kırac, 2007). Bu araştırmada HAÖ'nin Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı .93 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin üç faktör içerdiği rapor edilmiştir. Birinci faktör hayatın anlam ve amacı ile ilgili maddeleri, 2. faktör özgürlük duygusuyla ilgili maddeleri içermektedir. 7. maddeyi içeren 3. faktör ise tanımlanamamıştır (Kırac, 2007). Özgün formda olduğu gibi, her bir madde 1'den 7'ye kadar derecelere ayrılmıştır. Ölçekte "1", ifade ile ilgili negatif ucu, "7" ifadeyle ilgili pozitif ucu göstermektedir. Diğer rakamlar ise ara dereceleri belirtmektedir. Ölçekten alınacak en düşük puan 20, en yüksek puan ise 140'tır. Ölçekten alınan yüksek puanlar kişinin hayatındaki anlamlılık ve amaçlılığın yüksek olduğunu göstermektedir.

Dindarlık Eğilimi Ölçeği

Özgün adı Religious Orientation Scale olan Dindarlık Eğilimi Ölçeği, Allport ve Ross (1967) tarafından geliştirilmiştir. Kayıklık (2000), Allport ve Ross tarafından 20 madde ve iki faktör olarak geliştirilen bu ölçeğin Türk kültürüne uyarlama çalışmasını yapmıştır. Çalışması sonucunda tek faktörlü 10 maddelik bir ölçek elde etmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısının .78 olduğu rapor edilmiştir (akt. Sümertaş, 2003). Dindarlık Eğilimi Ölçeği'nin cevap bölümü "Tamamen Katılıyorum", "Katılıyorum", "Katılmıyorum" ve "Hiç Katılmıyorum" ifadelerini içermektedir. Her madde 1 ile 4 arası puanlanmaktadır. Ölçekten alınacak en düşük puan 10 ve en yüksek puan 40'tır. 4.,5.,7. ve 10. maddeler ters maddelerdir. Ölçekten alınan yüksek puanlar, iç güdümlü dindarlık eğilimini; düşük puanlar ise dış güdümlü dindarlık eğilimini göstermektedir. Araştırmamızda, ölçekten alınan yüksek puanların yüksek dindarlık düzeyini, düşük puanların ise düşük dindarlık düzeyini gösterdiği varsayılmıştır.

Süreç

Ülkemizdeki eşcinsel bireylerin çoğunun gizliliğe verdiği önemden dolayı, bu bireylere direk ulaşmak oldukça zordur. Bu nedenle, anket materyalleri online formatta hazırlanmıştır. Dünya çapında en büyük eşcinsel sosyal paylaşım sitelerinden biri olan manjam adlı siteye üye olunmuştur. Online hazırlanan anket formlarının en başına ayrıntılı aydınlatılmış onam formu konulmuştur. Aydınlatılmış onam formunda, araştırmmanın kısa amacı, araştırmaya katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğu, gizliliğin sağlandığı, katılımcının araştırma sorularına başladıktan sonra istediği zaman soruları yanıtlamaktan vazgeçme özgürlüğüne sahip olduğu, verilerin araştırma dışında başka bir amaçla kullanılmayacağı vurgulanmıştır. www.doktoranket.com bağlantısı ile ulaşılan soru formları, sosyal paylaşım sitelerinde üyeliği bulunan bireylerin profillerinden, mesaj yolu ile gönderilmiştir. Türkiye'deki her ilden üyeliği olan ve siteye son giriş tarihi bir yıl olan bütün üyelere mesaj gönderilmiştir. Üyeler formu doldurduktan sonra, formun sonundaki "gönder" butonu ile formları tarafımıza göndermişlerdir. E-mail adresimize gelen formlarda, katılımcıya ait hiçbir kişisel bilgi görülmemiştir. E-mailimize biriken anketler SPSS 15.0 paket programına aktarılmıştır.

Öncelikle çapraz tablo yapılarak, eşcinsellikle ilgili düşüncelerine göre, eşcinsel bireyler gruplandırılmıştır. Tablo 1'de eşcinsellikle ilgili düşüncelerine göre ortaya çıkan dört gruba ait frekans ve yüzdeler verilmiştir.

Tablo 1: Eşcinsel Bireylerin Eşcinsellikle İlgili Düşüncelerine Göre Oluşturulan Gruplar

Eşcinsellikle İlgili Düşünceler		f	%
Grup 1	Cinsel kimlik karmaşasıdır ve değişmez	38	9,9
Grup 2	Cinsel kimlik karmaşasıdır ve değişebilir	16	4,2
Grup 3	Cinsel kimlik karmaşası değildir ve değişmez	302	79,1
Grup 4	Cinsel kimlik karmaşası değildir ve değişebilir	26	6,8
Toplam		382	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi, katılımcıların ezici çoğunluğu (%79,1), eşcinsel yönelimi, bir cinsel kimlik karmaşası, hastalık ya da anormal bir durum olarak görmemekte ve birey istese bile eşcinsel yönelimin heteroseksüel yönelime değişmeyeceğine inanmaktadırlar. Katılımcıların % 9,9’u ise eşcinselliği bir cinsel kimlik karmaşası olarak görmekte fakat birey istese bile eşcinsel yönelimin heteroseksüel yönelime değişmeyeceğine inanmaktadırlar. Katılımcıların % 6,8’i, eşcinselliğin cinsel kimlik karmaşası olmadığını, eşcinsel birey istediği takdirde, eşcinsel yönelimin heteroseksüel yönelime değişebileceğini, % 4,2’si ise eşcinselliğin bir cinsel kimlik karmaşası olduğunu ve birey istediği takdirde eşcinsel yönelimini heteroseksüel yönelime değiştirebileceğini düşünmektedir.

Ortaya çıkan dört grup yaş, eğitim düzeyi ve ekonomik durum açısından karşılaştırılmıştır. Son olarak da, bu dört grubun önce dindarlık düzeyleri daha sonra da anlam duygusu düzeyleri karşılaştırılmıştır. Böylece, eşcinsellikle ilgili, eşcinsel bireyin düşünceleri ile maneviyat düzeyleri (dindarlık düzeyi ve anlam duygusu düzeyi) arasındaki örüntü ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Yaş, eğitim düzeyi ve ekonomik durum değişkenleri, bireylerin dindarlık düzeyi ve anlam duygusu ile ilişkili olabileceğinden, öncelikle, oluşturulan dört grup, yaş, eğitim düzeyi ve ekonomik durum açısından karşılaştırılmıştır. Grupları yaş değişkenine göre karşılaştırmak için yapılan Kuruskal-Wallis H Testi anlamlı çıkmamıştır, $\chi^2 (3, N= 382) = 7,23, p = .07$. Grupları eğitim düzeyi değişkenine göre karşılaştırmak için yapılan Kuruskal-Wallis H Testi de anlamlı çıkmamıştır, $\chi^2 (3, N= 382) = 6,41, p = .09$. Son olarak grupları ekonomik durum değişkenine göre karşılaştırmak için yapılan Kuruskal-Wallis H Testi de anlamlı çıkmamıştır, $\chi^2 (3, N= 382) = 5,65, p = .13$. Başka bir deyişle, gruplar yaş, eğitim düzeyi ve ekonomik düzey ortalamaları açısından anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Eşcinsellikle ilgili düşüncelere göre oluşturulan grupların DÖ puanlarında fark olup olmadığını test etmek için yapılan Kruskal-Wallis H testi anlamlı bulunmuştur, $\chi^2 (3, N= 382) = 28,15, p < .001$. Grupların Dindarlık Ölçeği sıra ortalamaları Tablo 2’de verilmiştir. İkili karşılaştırmalar sonucunda, 1. Grup ile 2. Grup’un, 3. Grup ile de 4. Grup’un dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı; fakat 1. ve 2. Grupların dindarlık düzeyinin 3. ve 4. Grupların dindarlık düzeyinden anlamlı olarak yüksek olduğu bulunmuştur. Etki büyüklüğü hesabına göre, eşcinsellikle ilgili düşünceler, dindarlık puanlarındaki varyansın .07’sini açıklamıştır. Başka bir deyişle, eşcinsellikle ilgili düşünceler ile dindarlık düzeyi arasında orta düzeyde bir ilişki olduğu görülmüştür.

Eşcinsellikle ilgili düşüncelere göre oluşturulan grupların HAÖ puanlarında fark olup olmadığını test etmek için yapılan Kruskal-Wallis H testi anlamlı bulunmuştur, $\chi^2 (3, N= 382) = 48,49, p < .001$. Grupların Hayatın Amacı Ölçeği sıra ortalamaları Tablo 2’de verilmiştir. İkili karşılaştırmalar sonucunda, 1. Grup ile 2. Grup’un, 3. Grup ile de 4. Grup’un hayatın anlamı puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı; fakat 1. ve 2. Grupların hayatın anlamı puanlarının, 3 ve 4. Grupların hayatın anlamı puanlarından anlamlı olarak düşük olduğu bulunmuştur. Etki büyüklüğü hesaplamasına göre, eşcinsellikle ilgili düşünceler, hayatın anlamı puanlarındaki varyansın .13’ünü açıklamaktadır. Yani eşcinsellikle ilgili düşünceler ile hayatın anlamı arasında oldukça güçlü bir ilişki olduğunu gözlenmiştir.

Tablo 2: Eşcinsel Bireylerde Eşcinsellike İlgili Düşüncelere Göre Oluşturulan Grupların DÖ ve HAÖ Sıra Ortalamaları

EŞCİNSELLİKLE İLGİLİ DÜŞÜNCELER		n	%	DÖ sıra ortalaması	HAÖ sıra ortalaması
Grup 1	Cinsel kimlik karmaşasıdır ve değişmez	38	9,9	263,42	87,99
Grup 2	Cinsel kimlik karmaşasıdır ve değişebilir	16	4,2	264,66	116,50
Grup 3	Cinsel kimlik karmaşası değildir-değişmez	302	79,1	177,64	209,03
Grup 4	Cinsel kimlik karmaşası değildir-değişebilir	26	6,8	194,44	185,27

Tartışma

Araştırma bulguları, İslam dinine inanan erkek eşcinsel bireylerin, eşcinsellikle ilgili farklı düşüncelere sahip olduğunu göstermiştir. Bu düşünce farklılıklarına göre oluşturulan grupların, dindarlık ve anlam duygusu düzeylerinde de anlamlı farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır. Eşcinsellikle ilgili düşüncelere göre oluşturulan dört grubun sahip olduğu düşünceler incelendiğinde 1. ve 2. grupların eşcinselliği cinsel kimlik karmaşası olarak gördüğü, bu iki grubun dindarlık ve anlam duygusu düzeylerinin birbirinden anlamlı bir fark göstermediği gözlenmiştir. Diğer taraftan, 2. ve 3. grupların, eşcinselliği cinsel kimlik karmaşası olarak değerlendirmede, bu iki grubun da dindarlık ve anlam duygusu düzeylerinde anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. En önemlisi, eşcinselliği cinsel kimlik karmaşası olarak gören 1. ve 2. grupların, eşcinselliği cinsel kimlik karmaşası olarak görmeyen 3. ve 4. gruplara göre, dindarlık düzeyleri daha yüksek, anlam duyguları ise daha düşük bulunmuştur. Bu bulgudan, 1. grup ile 2. grubun, 3. grup ile de 4. grubun benzer gruplar olduğu söylenebilir.

Grupların, eşcinsellikle ilgili düşüncelerine bakıldığında, 1. ile 2. grubu, 3. ile de 4. grubu benzer kılan düşüncenin, eşcinselliğin cinsel kimlik karmaşası olup olmaması ile ilgili düşünce olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle, eşcinsel bireylerin dindarlık düzeyi ve anlam duygusu düzeylerinde fark yaratan düşüncenin bu olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, eşcinsel yönelimin heteroseksüel yönelime değişip değişmeyeceği ile ilgili düşünce önemli bir fark yaratmıyor gibi görünmektedir. Zaten, dindarlık düzeyi yüksek ya da düşük olsun, örneklemimizdeki bütün eşcinsel bireyler İslam dinine inanan bireylerdir. Geleneksel İslam anlayışının ve Türkiye toplumunun eşcinselliğe karşı tutumunun son derece olumsuz, reddedici ve dışlayıcı olduğu dikkate alındığında, İslam dinine inanan ve Türkiye gibi geleneksel toplumsal cinsiyet normlarının hakim olduğu bir coğrafyada yaşayan eşcinsel bireyin, “eşcinselliğin heteroseksüel yönelime değiştirilebilir bir yönelim” olduğuna gerçekten inanıyor olması ve buna rağmen heteroseksüel yönelimi tercih etmiyor olması makul görünmemektedir. Bu nedenle biz, katılımcılardan eşcinselliğin değişebilir bir durum olduğu yönündeki inançlarının, deneyimlere dayalı bir inanç değil de, bir tür “umut etme” ya da “bilişsel çelişki giderme stratejisi” olduğu kanaatindeyiz. Literatüre bakıldığında, bu düşüncemizi destekleyen bulgular olduğu görülmektedir. Örneğin Katrina, McDavitt, Carpineto, Weiss, Iverson ve Kipke'nin (2009) Hristiyan gay ve biseksüel bireylerle yaptığı çalışma, dindar bireylerin yaşamlarının bazı dönemlerinde cinsel yönelimlerini homoseksüelden heteroseksüele değiştirmeleri gerektiğine inandıklarını ortaya koymuştur. Katrina ve arkadaşları (2009), eşcinsel yönelimin değişebilirliğine inancın, kiliseden ya da dindar ailelerden gelen, eşcinsellerin günah işlediği, cehennemlik olduğu yönündeki homofobik mesajlarla baş etmek için geliştirilen bir strateji olduğunu belirtmişlerdir. Bilişsel Çelişki Kuramı bağlamında düşünüldüğünde, bu durumun dindar birey için bilişsel çelişkiyi gidermenin yollarından biri olduğu söylenebilir. İslam kültürü içinde yetişen eşcinsel bireyin, ister istemez eşcinsellikle ilgili reddedici dini düşünceyi içselleştirip, eşcinselliğin günah olduğuna inanma olasılığı yüksektir. Her ne kadar yönelim ya da kimlik olarak eşcinsellik seçime dayalı bir şey olmayıp, bireyin psişesinin bir parçası olsa da (Paul ve arkadaşları, 1982: 24), bu bireyler “eğer, dinim eşcinselliği günah olarak görüyorsa, eşcinsel yönelimin değişmesi gerekir” inancına kapılarak, değişmesi gerektiğini düşünüyor olabilirler.

Bulgular ışığında, katılımcıların dindarlık düzeyi ya da anlam duygusu düzeyinde belirleyici olan düşüncenin, eşcinselliğin cinsel kimlik karmaşası olup olmadığına dair düşünce olduğu söylenebilir. Cinsel kimlik karmaşası inancı, bir tür anormallik ya da normallikten sapma inancı çağrıştırmaktadır. Eşcinselliğin, anormal bir durum ya da cinsel kimlik karmaşası olduğunu düşünen 1. ve 2. Gruptaki bireylerin cinsel yönelimlerini kabullenmede zorluk yaşayan, eşcinselliğin, cinsel kimlik karmaşası olmadığını düşünen 3. ve 4. Gruptaki bireylerin ise cinsel yönelimlerini daha çok kabul etmiş bireyler olduğu düşünülebilir. Başka bir deyişle, araştırmamıza katılan eşcinsel bireyler, eşcinsellikle ilgili düşüncelerinde temel olarak iki gruba ayrılabilir: Cinsel yönelimini kabul etme eğilimi gösterenler ve cinsel yönelimini kabul etmede zorluk yaşayan bireyler.

Cinsel yönelimini kabul etme eğiliminde olan bireylerin (3. ve 4. gruplar), cinsel yönelimini kabul etmekte zorluk yaşayan bireylere (1. ve 2. gruplar) göre, dindarlık düzeyi anlamlı olarak düşük (daha az dindar), anlam duygusu düzeyi ise anlamlı olarak yüksek (yaşamı daha anlamlı) çıkmıştır. Bu bulgu, araştırmamızın, “ülkemizde yaşayan İslam dinine inanan eşcinsel bireylerin, manevi kimlik ve cinsel kimlik çelişkisi yaşadığı” yönünde kurulan hipotezini destekler niteliktedir. Araştırma bulguları, açık bir şekilde, cinsel yönelimini kabul eden bireylerin, dindarlık düzeylerinin düşük, dini inançlarına daha mesafeli olduğunu göstermiştir. Öte taraftan, bulgular, dindarlık düzeyi yüksek, dini inançlarını daha çok önemseyen bireylerin de, cinsel yönelimlerini kabul etmekte zorluk yaşadıklarını, cinsel yönelimlerini bir hastalık, anormal bir durum olarak değerlendirdiklerini göstermiştir. Bu bulgu, literatürdeki bulgularla uyumludur. Örneğin Oberholtzer (1971), birçok eşcinselin, cinsel eğilimlerini kabul edebilmek için dini inançlarını reddetme eğilimi gösterdiğini, diğer taraftan Brooke (1993) ve Malloy (1981) eşcinsellerden bazılarının ise Tanrı'nın iradesine uygun yaşamak için eşcinsel yönelimlerini terk ettiklerini rapor etmişlerdir. Bilişsel çelişki kuramı bağlamında bu bulgulara bakıldığında, eşcinsel bireyin, din ve cinsel kimlik çelişkisini gidermek için, ya dine karşı tutumlarını ya da eşcinselliğe karşı düşüncelerini değiştirerek tutarlılığı sağladıkları düşünülebilir.

En önemli bulgulardan biri ise, eşcinsel yönelimini kabul etme eğilimi gösteren ya da eşcinsel yönelimini anormal bir durum olarak algılamayan bireylerin, eşcinsel yönelimini cinsel kimlik karmaşası olarak algılayan bireylere göre, yaşamlarını daha anlamlı buluyor olmalarıdır. Dindarlık ve anlam ilişkisi üzerine yapılan araştırmaların çoğu, bu iki değişkenin pozitif yönlü bir ilişki gösterdiğini bulmuşlardır. Örneğin, Türkiye’de yaptığı çalışmasında Bahadır (1999) ve Kırış (2007) dindarlık düzeyi ile anlam duygusu arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermişlerdir. Bu çalışmalar, dindarlığın yaşama anlam vermede önemli bir faktör olduğunu göstermiştir. Fakat, eşcinsel bireylerle yapılan bu araştırma, dindarlık düzeyi yüksek olan eşcinsel bireylerin, dindarlık düzeyi düşük olanlara göre daha çok anlamsızlık duygusu yaşadığını göstermiştir. Daha önce, dindarlık düzeyi yüksek olan bireylerin, eşcinselliği yasaklayan dini inançları benimseyip, eşcinsel yönelimin anormal bir durum olduğunu düşünerek din-cinsel kimlik çelişkisini çözümlüyor olabileceklerinden bahsetmiştik. Bireyin dini inançları ile psişesinin bir parçası olan eşcinsel yönelimini uzlaştıramaması ve bunun sonucunda iradi olarak seçmediği halde, güçlü dini inançlarından ötürü cinsel yönelimine olumsuz bir tutum geliştirmek durumunda kalması anlamsızlık duygusunun nedenlerinden biri olabilir. Ayrıca, ister çok dindar olsun ister dine mesafeli olsun, örneklemimizdeki bireylerin %97,7’ünün cinsel deneyim yaşadığı göz önünde bulundurulduğunda, cinsel yönelimini, dini inançlarından dolayı kabul etmekte zorlanan bireylerin daha çok çelişki ve dolayısı ile ruhsal gerginlik, günahkarlık duygusu yaşadığı ve bunun da bireyin yaşamını anlamsızlaştırdığı söylenebilir. Bunların yanı sıra, dindarlık düzeyi yüksek ve cinsel yönelimini cinsel kimlik karmaşası olarak gören bireylerin daha çok içselleştirilmiş homofobi yaşama ihtimali de düşünülmelidir. Yani bu bireylerin, cinsellikle ilgili heteroseksüel normları içselleştirip, içten içe kendilerini yargılayan, normatif beklentileri karşılayamamanın hayal kırıklığı ve başarısızlığını yaşayan bireyler olma ihtimali de vardır. Bütün bu nedenlerden dolayı, bir anlam kaynağı olan dindarlık, dini inancı güçlü olan eşcinsel bireyin yaşamında ters yönde bir işlev gösteriyor olabilir. Nitekim, eşcinsel bireylerde anlam duygusunu inceleyen çalışmalar, heteroseksüel olamama başarısızlığı (Savin-Williams, 1989) ve geleneksel kurallara uyamamanın verdiği başarısızlık duygusunun (Ramefedı ve arkadaşları, 1991) anlamsızlığa neden olabileceğini (akt. McNaught ve Spicer, 2000) ileri sürmüşlerdir.

Araştırmamıza katılan eşcinsel bireylerden 328’sinin (%85,9), eşcinselliği cinsel kimlik karmaşası olarak değerlendirmede, 54’ünün (%14,1) ise eşcinselliği cinsel kimlik karmaşası olarak değerlendirdiği gözlenmiştir (bknz. Tablo 1). Başka bir ifadeyle, katılımcıların, % 85,9’u cinsel kimliklerini kabul etme eğilimi gösteren, fakat dindarlık düzeyleri düşük bireylerdir. Daha önce de belirtildiği gibi, bu bireyler, din-cinsel kimlik çelişkisini dini inançlarına mesafeli bir tutum sergileyerek çözümlenmeye çalışan bireylerdir. Bu bulgu, Lut kıssası ve İslam Peygamberi’ne atfedilen hadisler temel alınarak şekillenen eşcinsellikle ilgili geleneksel İslam

algısının, eşcinsel bireyin yaşamı için yıkıcı sonuçlar doğurduğunun bir göstergesi olarak algılanabilir. Çağımız Kuran yorumcularının, Kuran'da anlatılan Lut halkı hikayesini doğrudan eşcinsel kimliklere uygulaması (bknz. Karaman ve arkadaşları, 2006: c. 2, 551; Yıldırım, 1991: c. 8, 3932; Bayraklı, 2003: c. 9, 254) inanan eşcinsel bireyin, cinsel yönelimini kabullenebilmek için, dini öğretilere uzak kalmasının sebeplerinden biri olabilir. Oysa Zollner (2010), İslam hukukçularının "eşcinsellik yaşam tarzı seçimidir ve içsel (innate) bir durum değildir. Ayrıca biyolojik, tıbbi ve mental bir sebebi yoktur" önermesi ile hareket ettiklerini vurgulamaktadır. Bu durum, eşcinselliğin dini yönü ile ilgili çıkarsama yapılırken, İslam bilim adamlarının yanlış bir teoriden ya da yanlış bir eşcinsellik algısından hareket etmiş olabileceğini ima etmektedir. Bu nedenle, eşcinsellik-din tartışmalarının başlangıç noktası, eşcinselliğin doğası dikkate alınarak, eşcinselliğin dini boyutlarının tekrar ele alınması olmalıdır.

Bu çalışma, ülkemizde yaşayan Müslüman eşcinsel bireyin yaşadığı din-cinsel yönelim çelişkisini ortaya koyması açısından önemlidir. Fakat araştırmanın sınırlılıkları vardır. Öncelikle, bu çalışmaya, internet erişimine sahip, dünyanın en büyük eşcinsel sosyal paylaşım ortamlarından biri olan ve paralı üyelik gerektiren bir siteden haberdar olabilecek kadar cinsel yönelimi hakkında farkındalığa sahip bireylerin katıldığı söylenebilir. Bu nedenle bu araştırma bulguları, Türkiye'deki tüm eşcinsel bireylere genellenmemelidir. Çünkü, cinsel yönelimi ile ilgili farkındalığı düşük, çok daha geleneksel ortamlarda yaşayan, eşcinsel sosyal ağlarına katılma şansı bulamayan eşcinsel bireyler de vardır ve bu araştırmaya katılma şansı yakalayamamış olabilirler. İkincisi, bu araştırma, din-cinsel kimlik çelişkisini ortaya koymakla beraber, bireylerin bu karmaşa ile nasıl baş ettiklerini derinlemesine göstermemektedir. Bu nedenle, gelecekte yapılacak çalışmalarda, nitel yöntemler kullanılarak, derinlemesine görüşmelerle, din-cinsel kimlik çelişkisinin boyutları daha kapsamlı bir şekilde ortaya konmalıdır.

KAYNAKÇA

- ALLPORT, G. W. & Ross, J. M. (1967). "Personal Religious Orientation And Prejudice", *Journal of Personality and Social Psychology*, S. 5, s. 432-433
- AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION (1999). Answers to your questions about sexual orientation and homosexuality [Online], Available: www.apa.org/pubinfo/orient/html
- ATEŞ, S. (1989). *Yüce Kuran'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul: Yeni Ufuklar
- BAHADIR, A. (1999). Hayatın Anlam Kazanmasında Psiko-Sosyal Faktörler ve Din, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- BARRET, R., & Barzan, R. (1996). "Spiritual Experiences of Gay Men and Lesbians", *Counseling and Values*, S. 41, s. 4-15.
- BAYRAKLI, B. (2003). *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kuran Tefsiri*, İstanbul: Bayraklı Yayınları
- BROOKE, S. L. (1993). "The Morality of Homosexuality", *Journal of Homosexuality*, S. 25 (4), s. 77-99.
- CANAN, İ. (1995). *Kütüb-i sitte: Tercüme ve Şerhi*, Ankara: Akçağ Yayınları
- CRUMBAUGH, J. C., & Maholick, L. T. (1964). "An Experimental Study in Existentialism: The Psychometric Approach to Frankl's Concept of Noogenic Neurosis", *Journal of Clinical Psychology*, S. 20, s. 200-207.
- ÇABUK, F. D. (2010). *Tıp Öğrencileri ve Hekimlerin Eşcinsellik Hakkında Tutumları ve Gey ve Lezbiyenlerin Sağlık Hizmeti Denejimleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi
- ELLENS, J. H. (1997). "Homosexuality in Biblical Perspective", *Pastoral Psychology*, S. 46, s. 35-53
- FRAME, M. W. (2002). *Integrating Religion and Spirituality into Counseling: A Comprehensive Approach*, New York: Wadsworth
- KAĞITÇIBAŞI, Ç. (2006). *Yeni İnsan Ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*, İstanbul: Evrim Yayınevi
- KARAMAN, H., Çağrıncı, M., Dönmez, İ. K., ve Gümüş, S. (2006). *Kuran Yolu*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- KATRINA, K., McDavitt, B., Carpineto, J., Weiss, G., Iverson, E. & Kipke, M. D. (2009). "God Made Me Gay For A Reason: Young Men Who Have Sex With Men's Resiliency In Resolving Internalized Homophobia From Religious Sources", *Journal of Adolescence Research*, S. 24 (5), s. 601-633
- KIRAC, F. (2007). *Dindarlık Eğilimi, Varoluşsal Kaygı ve Psikolojik Sağlık*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üni. Sosyal Bilimler Enst.
- KİTAB-I MUKADDES (1981). İstanbul: Ser Ofset Basımevi
- MALLOY, E. A. (1981). *Homosexuality and the Christian Way of Life*, Washington, DC: University Press of America, Inc.
- MCNAUGHT, A. & Spicer, J. (2000). "Theoretical Perspectives On Suicide in Gay Men With AIDS", *Social Science & Medicine*, S. 51, s. 65-72
- MINWALLA, O., Rosser, B. R. S., Feldman, J. & Varga, C. (2005). "Identity Experience Among Progressive Gay Muslims in North America: A Qualitative Study Within Al-Fatiha", *Culture, Health and Sexuality*, S. 7 (2), s. 113-128
- OBERHOLTZER, W. D. (1971). *Is Gay Good?*, Philadelphia: The Westminster Press

- PAUL, W., Weinrich, J. D., Gonsiorek, J. C., & Hotvedt, M. E. (1982). *Homosexuality: Social, Psychological, and Biological Issues*, Beverly Hills, CA: Sage.
- RAZİ, F. (1991). *Tefsir-i Kebir (Mefatihul gayb)*, Çev. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru. Ankara: Akçağ Yayıncılık
- SHERBLOM, S. A. & Bahr, M. W. (2008). "Homosexuality and Normality: Basic Knowledge and Practical Considerations for School Consultation", *Journal of Educational and Psychological Consultation*, S. 18, s. 81-100.
- SODERSTROM, D. & Wright, E. (1977). "Religion Orientation And Meaning in Life", *Journal of Clinical Psychology*, S. 33, s. 65-68.
- SÜMERTAŞ, A. (2003). *İç Güdümlü Dindarlıkla Benlik Tasarımı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üni. Sosyal Bilimler Enst.
- TILLICH, P. (1952). *The Corage To Be*, New Haven: Yale University Press
- YILDIRIM, C. (1991). *İlmin Işığında Asrın Kuran Tefsiri*, İstanbul: Anadolu Yayınları
- ZOLLNER, B. (2010). Mithliyyun or Lutiyyun? Orthodoxy and the Debate on the Unlawfulness of Same Sex Relations in Islam. In S. Habib (Ed.), *Islam and Homosexuality* (pp. 193-221), California: ABC Clío